

14. Блажівський Є.М. Основи організації роботи та управління в органах прокуратури України : [підручник] / Є.М. Блажівський, М.К. Якимчук, І.М. Козьяков, І.В. Європіна. – К. : Алерта, 2013. – 486 с.

15. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

16. Про затвердження Положення про організацію співпраці Генеральної прокуратури України з Верховною Радою України : Наказ Генеральної прокуратури України від 24 січня 2006 р. № 1/4гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=151862.

17. Бойков А.Д. Проблемы развития правового статуса Российской прокуратуры (в условиях переходного периода) / А.Д. Бойков, К.Ф. Скворцов, В.П. Рябцев. – М. : НИИ при Генеральной прокуратуре Российской Федерации, 1998. – 94 с.

18. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

19. Косюта М.В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства / М.В. Косюта. – О. : Юридична література, 2002. – 375 с.

20. Сухонос В.В. Поняття, принципи та види взаємовідносин прокуратури з органами правосуддя / В.В. Сухонос, О.Є. Звірко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dspace.uabs.edu.ua/.../1/Zvirko_2008_VP.pdf.

УДК 342.9

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СУДДІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Єдаменко І.В., здобувач

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

У статті досліджено історичний розвиток суддівського самоврядування в Україні. Автором проаналізовано нормативно-правові акти, які були прийняті на відповідному етапі реформування суддівського самоврядування в Україні. Також у статті виділено основні етапи розвитку суддівського самоврядування у державі.

Ключові слова: суд, суддя, суддівське самоврядування, розвиток.

В статье исследовано историческое развитие судейского самоуправления в Украине. Автором проанализированы нормативно-правовые акты, которые были приняты на соответствующем этапе реформирования судейского самоуправления в Украине. Также в статье выделены основные этапы развития судейского самоуправления в государстве.

Ключевые слова: суд, судья, судейское самоуправление, развитие.

Edamenko I.V. THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF SELF-GOVERNMENT IN UKRAINE.

In the article the historical development of self-government in Ukraine. The author analyzes the regulations that were adopted at the appropriate stage of the reform of self-government in Ukraine. Also the article highlights the main stages in the development of self-government in the state.

Key words: court, judge, judicial self-development.

Актуальність теми. Суддівське самоврядування на сьогодні відіграє досить важливу роль для нормального функціонування суду, оскільки вважається однією з гарантій діяльності та незалежності судової гілки влади. За його сприяння вирішуються питання внутрішньої діяльності судів в Україні. Проте суддівське самоврядування з таким правовим статусом і повноваженнями, як сьогодні, існувало не завжди, його становлення та розвиток у незалежній Україні пройшов досить тернистий і складний шлях, і цей процес триває й зараз.

Стан наукового дослідження. Проблемні питання, пов'язані зі становленням і розвитком інституту суддівського самоврядування, відображено у працях таких вітчизняних та російських вчених, як О. Абросімова, О. Білова, В. Бойко, М. Бородін, В. Бринцев, Ю. Грошевий, В. Долежан, С. Ківалов, В. Кривенко, О. Куцафін, Д. Луспєник, В. Маляренко, І. Марочкін, О. Михайленко, Г. Омеляненко, А. Селіванов, Н. Сібільова, М. Сірий, В. Сердюк, С. Штогун та ін. Проте на сьогодні у зв'язку з поступовим реформуванням судової гілки влади, удосконаленням системи правосуддя в Україні подальшого розвитку набуває дослідження проблемних питань, пов'язаних з діяльністю судових органів, організацією їх роботи, матеріально-технічним, кадровим і фінансовим забезпеченням.

Виклад основного матеріалу. Ефективне вирішення цих і багатьох інших питань можливо

здійснити тільки у комплексному дослідженні історичного розвитку та становлення суддівського самоврядування, що в основному здійснюється завдяки дослідженню нормативно-правової бази, яка регулювала суддівське самоврядування. Зазначимо, що на початку становлення нової незалежної держави України в термінологічному обігу не було такого поняття, як суддівське самоврядування, а тому його становлення відбувалося з розвитком суспільства та впровадженням реформ у судовій владі держави. Надалі активний розвиток суддівського самоврядування був обумовлений появою нових суспільних відносин і активною участю громадськості в державному та суспільному житті країни.

Виділення основних етапів становлення та розвитку суддівського самоврядування, на нашу думку, варто розпочинати з такої події, як проголошення України як незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. А тому перший етап суддівського самоврядування в Україні варто прив'язати до проголошення Декларації про Державний суверенітет України та проведенням I з'їзду суддів України в 1991 р., що охоплює період з 1991 по 1994 р. (до прийняття спеціалізованого Закону України «Про органи суддівського самоврядування в Україні» [1]). Так, В. Косарєв зазначає, що судова система тоді діяла в рамках застарілого процесуального законодавства, в умовах адміністративного стилю управління судами і не відповідала

демократичному вибору нашої країни. На з'їзді судді порушили питання щодо статусу, повноважень і прав судді. На пропозицію представників Київської області було ухвалено Положення про з'їзд суддів України, у якому вперше висловлено ідею їх самоврядування [2].

Дійсно, у період 1991–1993 рр. в нашій державі не було власної нормативно-правової бази, а робота органів і установ здійснювалась на основі законодавства, яке було сформовано за часів Радянського Союзу. Не винятком була і судова гілка влади, яка керувалась Законом Української РСР «Про судоустрій Української РСР» від 05.06.1981 р. № 2022-Х. У відповідності до цього закону поняття суддівського самоврядування не вживалося, не було визначено його основних завдань, принципів діяльності, мети та форм вираження. Лише статтею 19 передбачалося, що організаційне забезпечення діяльності судів за суворого додержання принципу їх незалежності та підкорення лише закону здійснюється Міністерством юстиції України, Головними управліннями юстиції в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськрайонними управліннями юстиції, якщо інше не передбачено законом [3].

Таким чином, аналізуючи норми наведеного вище закону, зазначимо, що за часів існування Радянського Союзу не було такого поняття, як суддівське самоврядування, а функції щодо кадрового, матеріально-технічного забезпечення, здійснення організації внутрішньої роботи суддів було покладено на Міністерство юстиції України та його уповноважені органи. Така правова позиція законодавця, на нашу думку, була недостатньо виправданою, оскільки проблеми внутрішньої роботи та організації діяльності судових органів мали розглядатися виключно самими судовими органами, оскільки вони є більш близькими до проблем, які виникали при роботі судових органів у державі. Віднесення повноважень щодо проведення кадрової політики та матеріально-технічного забезпечення судової влади до повноважень Міністерства юстиції не могло забезпечити належної роботи судового органу, а тому все більшого значення почали приділяти цій проблемі та шукати шляхи її вирішення. Ситуація поглиблювалася тим, що на законодавчому рівні був відсутній єдиний орган, який міг би представляти інтереси суддів у всій суддівській системі у взаємовідносинах як внутрішніх (тобто між різноманітними судовими ланками та інстанціям), так і зовнішніх (з іншими органами державної влади, їх посадовими та службовими особами, представниками громадськості).

Одним з початкових кроків стало усвідомлення необхідності у проведенні судової реформи, зміни ставлення до судової гілки влади в цілому. Саме у цей період починається обговорення необхідності створення спеціального органу, на який можна було б покласти повноваження щодо формування кадрової політики в судовій гілці влади та вирішення питань організаційного, матеріального та інших видів забезпечення. А тому важливим кроком для нормативно-правового закріплення основ діяльності органів суддівського самоврядування стало прийняття у 1992 р. Закону України «Про статус суддів України», який уже мистив окрему главу 5, що мала назву «Суддівське самоврядування». Так, у відповідності до статті 25 Закону визначено, що для вираження інтересів суддів як носіїв

влади утворюються органи суддівського самоврядування. Суддівське самоврядування здійснюється через конференції місцевих суддів і апеляційних суддів, збори суддів Верховного суду України, Вищого спеціалізованого суду України та з'їзд суддів України [4]. У цьому законі вперше на законодавчому рівні було надане визначення суддівського самоврядування як вираження певних інтересів суддів – носіїв влади. Проте цим законом не надавався виключний перелік тих питань, які вирішувались цим органом, а тому необхідність у більш детальному визначенні правових положень органів суддівського самоврядування набувала все більшого значення.

Детальна регламентація основних засад і правових положень органів суддівського самоврядування відбулась у спеціальному Законі України «Про органи суддівського самоврядування», прийнятому 02.02.1994 р. [1]. Саме з прийняттям цього закону ми виділяємо наступний етап розвитку суддівського самоврядування в Україні, який охоплює період з 1994 р. до 1996 р. (до прийняття Конституції України).

Закон України «Про органи суддівського самоврядування» стає найважливішим законом у сфері регулювання порядку утворення та діяльності органів суддівського самоврядування. У цьому Законі під суддівським самоврядуванням розумілося колективне вирішення професійними суддями питань внутрішньої діяльності судів. До питань внутрішньої діяльності судів було віднесено: організаційне та кадрове забезпечення суддів, матеріально-технічне, фінансове забезпечення функціонування суддів і діяльності судів, соціальний захист і побутове забезпечення суддів і членів їх сімей та інші питання, не пов'язані зі здійсненням правосуддя. Рішення з зазначених питань органами суддівського самоврядування приймається в межах бюджетного фінансування та відповідно до чинного законодавства.

Відповідно до норм цього закону до основних завдань органів суддівського самоврядування віднесено:

- 1) створення найбільш сприятливих умов для забезпечення діяльності судів;
- 2) удосконалення підготовки кадрів, підвищення кваліфікації суддів, подання їм методичної допомоги;
- 3) зміцнення незалежності суддів, захист від втручання в їх судову діяльність;
- 4) здійснення контролю за організацією діяльності судів.

Цим же законом детально регламентовано повноваження конференцій суддів, порядок обрання делегатів на конференції суддів, порядок проведення конференцій, зборів суддів Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду та їх повноважень, повноваження та порядок скликання з'їзду суддів України, порядок обрання делегатів на з'їзд суддів України [1].

Про важливість цього закону висловлювалась у своїх працях О.О. Овсяннікова, яка зазначала, що він мав доленосне значення для реформування судової системи України, закріплював суддівське самоврядування як одну з найважливіших гарантій незалежності судів і суддів від адміністративного впливу, розширював організаційні форми суддівського самоврядування. Крім того, змінами до цього Закону, які вносились на вимогу наступних з'їздів суддів України, було розширено повноваження органів

суддівського самоврядування, чіткіше регламентовано їхні права [5, с. 186].

Характерною рисою цього Закону було те, що в порівнянні з попереднім Законом України «Про статус суддів» [4] було дещо розширено перелік форм здійснення суддівського самоврядування, а саме:

- 1) конференції суддів місцевих та апеляційних судів (крім військових та господарських судів), конференції суддів військових судів, конференцію суддів господарських судів;
- 2) збори суддів вищих спеціалізованих судів, збори суддів Верховного Суду України;
- 3) з'їзд суддів України.

На сьогодні цей закон має історичну цінність, оскільки його чинність була припинена з прийняттям Закону України «Про судоустрій України» від 07.02.2002 р. № 3018-III [6].

Наступним важливим етапом становлення та розвитку суддівського самоврядування в Україні, який тривав до прийняття Закону України «Про судоустрій України» у 2002 р., стало прийняття у 1996 р. Конституції України. У цей період на конституційному рівні закріплювалося положення про наявність суддівського самоврядування в державі. Так, у відповідності до статті 130 Основного закону в Україні для вирішення питань внутрішньої діяльності судів діє суддівське самоврядування [7]. У цей період виникає необхідність у приведенні чинного законодавства, в тому числі з питань судової влади, у відповідність до положень новоприйнятої Конституції України. Необхідним кроком у цей період було прийняття нового закону, який би регулював проблему судового устрою. Проте, незважаючи на це, реальних кроків щодо організації та функціонування органів суддівського самоврядування здійснено не було. Лише в 2001 році згадується про судову реформу, яку в науковій літературі називають «мала судова реформа». Про таку реформу у своїх дослідженнях писали В. Шутович, Н. Беседіна, І. Ус, які зазначали, що у 2001 р. схвалено пакет законів, якими вносилися зміни до низки законів, що регулювали питання судоустрою, статусу суддів та судочинства. Ці зміни дістали назву «малої судової реформи», яка привела національну судову систему у відповідність до вимог Конституції України та створила необхідні передумови для прийняття у 2002 р. нового закону про судоустрій [8, с. 241].

Як наголошено в інформаційно-аналітичних матеріалах до фахової дискусії на тему «Судова реформа в 2010 році: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм та стандартів?», «мала судова реформа» дозволила запобігти паралічу судочинства, який міг настати внаслідок неприведення чинного законодавства у відповідність до положень Конституції у відведений нею для цього термін [9, с. 40]. Таким чином, у період з 1996 по 2002 р. суддівське самоврядування було лише на папері приведене у відповідність до положень, які проголошувались Конституцією України, але реального розвитку в цей період суддівське самоврядування не набуло.

Наступним етапом становлення та розвитку суддівського самоврядування, на нашу думку, є період з 2002 по 2010 рік (до початку судової реформи 2010 р.), який характеризується значними досягненнями в порівнянні з попереднім періодом. Протягом цих років приймається важливий Закон України «Про судоустрій України»

[6], у якому, на відміну від Закону України «Про органи суддівського самоврядування», передбачено нові форми суддівського самоврядування та розширено перелік завдань, які на них покладаються.

Вагомим у розвитку суддівського самоврядування став 2004 рік, коли виникла необхідність у поступовому реформуванні суддівської системи в Україні. У цей період приймається важливий документ – «Концепція розвитку правосуддя в Україні 2004–2005 років», який було підготовлено Центром політико-правових реформ. Суддівське самоврядування розглядається там як форма вирішення питань внутрішньої діяльності судів самими суддями та захисту їхніх професійних інтересів [10, с. 21].

До характерних рис цього етапу становлення та розвитку суддівського самоврядування в Україні слід віднести такі, як:

- 1) активізація значущості ролі суддівського самоврядування в розвитку судової системи;
- 2) розширення завдань і сфери впливу суддівського самоврядування та його нормативно-правове закріплення;
- 3) усвідомлення важливості розвитку та функціонування суддівського самоврядування не тільки представниками судової системи, а й посадовими та службовими особами органів законодавчої та виконавчої гілок влади;
- 4) формування суддівського самоврядування на основі та шляхом поступового наближення суддівської системи до європейських стандартів здійснення правосуддя, його кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Наступним важливим етапом подальшого становлення та розвитку суддівського самоврядування став період реформування судової системи у 2010 р. (було прийнято Закон України «Про судоустрій і статус суддів»), який тривав до початку 2014 р. Взагалі 2010 рік співвідносять з початком проведення судової реформи в Україні. У цей період особлива увага приділялася саме реформуванню органів суддівського самоврядування. Як зазначає О. Писарев, серед змін, які принесла судова реформа 2010 р., – нові правила роботи органів самоврядування. Так, представництво на з'їзді суддів почало формуватися за пропорційним принципом, кожна юрисдикція отримала право на однакову кількість делегатів, таку ж рівність було запроваджено і в Раді суддів України. Разом з тим ради позбулися керівників, а чисельність служителів Феміди в них прописано в законі [11]. Проте реформування суддівського самоврядування в Україні в цей період не отримало того результату, який очікували від проведення реформи.

Останній етап розвитку суддівського самоврядування – це період з початку 2014 р., який ми пов'язуємо з Революцією гідності в Україні. Цей період триває й зараз і, на нашу думку, є одним з найважливіших етапів розвитку всієї судової системи та органів суддівського самоврядування зокрема, оскільки після подій, що відбулися в Україні в 2013–2014 рр., органами державної влади та суспільством в цілому було прийнято рішення про реформування суддівської системи в Україні. У цей період активно обговорюється внесення змін до Конституції України у сфері діяльності суду та суддівського самоврядування, утворюються нові об'єднання представників судової гілки влади (наприклад, громадська організація «Асоціація розвитку

суддівського самоврядування»), пропонується спростити діяльність органів суддівського самоврядування тощо.

Висновки. Таким чином, дослідивши становлення та розвиток суддівського самоврядування в Україні, ми пропонуємо виокремити такі основні історичні етапи:

– I етап: з 1991 до 1994 р. (до прийняття Закону України «Про суддівське самоврядування в Україні»);

– II етап: з 1994 р. до 1996 р. (до прийняття Конституції України);

– III етап: з моменту прийняття Конституції України у 1996 до прийняття Закону України «Про судоустрій України» у 2002 р.;

– IV етап: з 2002 до 2010 р. (до початку судової реформи 2010 р.);

– V етап: з 2010 р. (реформування судової системи) до початку 2014 р.;

– VI етап: з початку 2014 р. до сьогодні.

Усі ці періоди є досить важливими, оскільки, долаючи їх, суддівське самоврядування набуло ефективного розвитку та реального впливу на правовідносини в межах своєї компетенції, які виникають при функціонуванні судової гілки влади, і продовжує розвиватися й удосконалюватися в сучасних умовах реформування як судової системи України, так і держави в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про органи суддівського самоврядування : Закон України від 02.02.1994 р. № 3909-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 22. – Ст. 138.

2. Косарев В. Суддівське самоврядування: становлення та перспективи / В. Косарев // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 6. – С. 46–48.

3. Про судоустрій Української Радянської соціалістичної республіки від 05.06.1981 р. № 2022-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1981. – № 24. – Ст. 357.

4. Про статус суддів України: Закон України від 15.12.1992 р. № 2862-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 8. – Ст. 56.

5. Овсяннікова О. Становлення та перспективи розвитку органів суддівського самоврядування в Україні / О. Овсяннікова // Проблеми законності. – 2013. – № 122. – С. 181–195.

6. Про судоустрій України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3018-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27. – Ст. 180.

7. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

8. Шутович В., Беседіна Н., Ус І. Генезис судової реформи в Україні як складова розбудови правової держави / В. Шутович, Н. Беседіна, І. Ус // Вісник національної акад. держ. управління при Президенті України. – 2010. – № 1. – С. 235–242.

9. Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії на тему: «Судова реформа 2010: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм та стандартів?» // Центр Разумкова. – К., 2013. – 130 с.

10. Концепції розвитку правосуддя в Україні : проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravo.org.ua/files/Sud/Reforma/Koncepc_rozv_pravosud_230905.pdf.

11. Писарев О. Два роки тому суддівське самоврядування почало працювати за новими правилами / О. Писарев // Закон і Бізнес. – № 35 (1074). – 29 серпня – 7 вересня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/11313-suddivske_samovryaduvannya_pochalo_pracuyuvati_z_novimi_prav.html.